

«Нам не варто розраховувати на політичні важелі для поширення Євангелія» – Роман Соловій

Останнім часом у релігійному середовищі багато обговорюються теми просування т. зв. гендерної ідеології в Україні і захисту життя та інституту сім'ї. Електронні петиції проти пропаганди гомосексуалізму, протести проти їх видалення з сайту Адміністрації Президента, протести проти гей-параду і проти побиття захисників сім'ї поліцією, проти внесення коректив у шкільні підручники. Були й сімейні фестивалі, акції «за» християнські моральні цінності. Але найбільше дискусій, як завжди, точилося саме навколо конфліктів і тих дій, у яких християнська активність сприймалася неоднозначно – особливо, коли мова йшла про євангельських християн, які взяли активнішу участь у захисті сім'ї цього року.

Предметом дискусій було не тільки те, чи дійсно інституту сім'ї в Україні щось серйозне загрожує, але й те, чи не є спроба протестантів вплинути на владу в той чи інший спосіб надмірною заполітизованістю, неусвідомленням тої політичної гри, яка насправді відбувається навколо. Активним протестантам закидали відсутність ґрунтовного суспільно-політичного богослов'я, їхню нерозбірливість у підтримці певних політичних сил, які теж нібито виступають «за сімейні цінності». Зокрема, звучали застереження щодо неприродності союзу євангельських християн з право-радикальними рухами, звинувачення у фундаменталізмі, які ґрунтувалися в тому числі на неприпустимих коментарях деяких християн у соцмережах. Захисники сімейних цінностей теж відстоювали свою позицію: мовляв, хто б там крім нас не захищав сімейні цінності, але ми як християни відповідаємо за себе, ми захищаємо свої конституційні права і не можемо стояти осторонь, інакше зло

буде поширюватись і захопить нові території. І, зрештою, відмова від впливу на політику чи владу була б ігноруванням тої сфери життя, від якої християни аж ніяк не вільні, адже вони теж громадяни своєї країни.

Про християнство, цінності, політику і методи суспільної боротьби у розмові з **Романом СОЛОВІЄМ**, доктором філософських наук, богословом, провідним науковим співробітником Центру дослідження релігії Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова.

– Романе Павловичу, рік 2017 був Роком Реформації, а 2018 оголошений роком Божого Слова, проте, здається, цьогоріч ми бачили більше акцій церков на захист сім'ї та проти ЛГБТ-пропаганди. Хоча були й такі акції як публічне читання Біблії. Чи втримали церкви, в першу чергу протестантські, цей імпульс активності після Року Реформації? Чого було більше в 2018-му: за щось чи проти чогось?

– Ваше питання імпліцитно виявляє поширену останнім часом у християнському середовищі думку про пріоритетність зовнішнього позиціонування чи, іншими словами, публічного аспекту діяльності церкви. Безумовно, зовнішній вимір християнського буття, місійна присутність церкви у суспільстві є вкрай важливим як для церкви, так і для суспільства. Однак, мушу зауважити, що діяльність церкви спрямована назовні має перебувати у тісному взаємозв'язку з процесом її постійного внутрішнього духовного, богословського та морального оновлення. Аби нести світло, необхідно невпинно перевіряти, чи не покрився кіптявою сам світильник. На жаль, цей баланс далеко не завжди витримується. Візьмімо хоча б згаданий Вами рік Реформації. Майже всі ресурси були спрямовані на створення максимального суспільного резонансу навколо цієї події, у той час як осмислення значення Реформації власне для сучасного евангельського протестантизму, аналіз викликів, які досвід Реформації кидає нам сьогодні, все це залишилося на маргінесі уваги. Тобто домінувало питання про те, як нам реформувати суспільство, владу, інші християнські церкви, а не як нам бути

більш справжньою церквою, яка у сьогоdnішньому суспільно-культурному контексті виступає з пророчою позицією. Як на мене, здебільшого ця ж тенденція зберіглася у 2018 р. – було багато цікавих заходів, однак спрямованих назовні, а не на критичну рефлексію над внутрішніми проблемами. Крім цього, частина заходів справді була скоріше «проти чогось», ніж «за щось». Щоправда, як мені видається, на сьогодні хоча й повільно, але все ж відбувається усвідомлення хибності такої односторонньої позиції і робляться спроби сформулювати нові гасла, які б містили більше конструктиву.

– Сергій Головін у книзі «Біблія і політика» стверджує, що християни повинні займатися не тільки соціальною, але й політичною діяльністю, тому що якщо вони не будуть цього робити, то тоді владу будуть мати беззаконники. В Україні ж протестанти традиційно дистанціювалися від політики, і тільки зараз частина з них починає визнавати важливість участі в політичній сфері. Проте, велика кількість все одно тримається осторонь. Чи можна сказати, що протестанти за цим або іншими критеріями розшаровуються на консервативних і прогресивних? До чого приведе таке розшарування?

– На мій погляд, ототожнення політично активних протестантів з прогресивністю, а політично індіферентних з консерватизмом є хибним. Насправді, розшарування є набагато складнішим, а ставлення протестантів до політичної сфери – більш амбівалентним. Якщо звернутися до історичного досвіду, то, справді, традиційно українські євангельські протестанти стояли осторонь політичного життя, що пояснюється природою вітчизняного протестантизму як скоріше народного «низового» руху, впливом диспенсационалізму і преміленалістської есхатології, та, особливо, тривалим періодом перебування в умовах переслідувань, які посилювали апокаліптичні очікування та бажання дистанціюватися від влади та суспільства. Нові умови релігійної свободи, які настали разом із незалежністю України, зумовили глибоку світоглядну кризу у ставленні до держави. З одного боку, серед частини вірян протестантських

церков зберігалися ізоляціоністські тенденції, з іншого – налагоджувалися контакти з представниками владних еліт, які розраховували на електоральну підтримку протестантів. При цьому відсутність богословського тлумачення політичного життя, а рівно ж і політичного досвіду створювала передумови до маніпулювання протестантами, що мало іноді сумні наслідки. Можемо згадати прецеденти підтримки одіозних політичних фігур, які обіцяли всебічну допомогу протестантським церквам у випадку їх перемоги на виборах. Та й зараз ще поширені сподівання на те, що прихід до влади політичного діяча, що начебто симпатизує протестантським ідеям, відкриє нову сторінку в духовній історії країни. Однак поряд з таким, дещо наївним, а якоюсь мірою опертим на розрахунок підходом, спостерігаємо, переважно серед молодшого покоління віруючих, скептичне ставлення до загравання з одіозними політичними діячами, розуміння необхідності побудови стосунків з громадянським суспільством та серйозної богословсько-політичної рефлексії.

– Чи справді є така спокуса: тим, хто довго тримався далеко від політики, тепер одразу власти в іншу крайність – надмірну заполітизованість?

– Така небезпека насправді загрожує усім християнським церквам в Україні. Особливість євангельських протестантів у цьому зв'язку зумовлена тим, що вони часто дотримуються патерналістського або, так би мовити, «старозавітного» ставлення до влади, тобто, вважають саме владні інституції запорукою вектору розвитку країни і суспільства, зокрема, і в духовно-релігійній сфері. Тож, подолавши традиційну недовіру до влади, зумовлену реаліями радянського режиму, протестантські середовища іноді некритично виявляють підтримку тим чи іншим політикам або політичним силам, плекають невиправдані сподівання на чистоту їх намірів. Безумовно, діалог між церквою і політикумом необхідний, але при цьому церква повинна виявляти більше обачності і критичності у своїх політичних контактах. Також нам необхідно пам'ятати, що попри

наявність у нас як громадян певних політичних симпатій і важливість впливу християн на політичне життя, церква в цілому, як тіло Христове і народ Божий не може виступати у ролі засобу легітимізації будь-якої політичної сили чи фігури. Звернення для виправдання такого підходу до старозавітної ідеї про царя як Божого помазанця в сучасних богословських та політичних умовах є явним анахронізмом.

– Ви помітили, що ставлення християн до влади в нашій країні часом дуже схоже на хитання від вигуків про «зраду» до вигуків про «перемогу». Наприклад, ювілей Реформації на державному рівні – перемога християнських цінностей, дякуємо владі. Гей-парад, що відбувся в Києві – зрада, протестуємо проти свавілля влади. Але чи не свідчить таке «хитання» просто про нормальну реакцію християн як громадян на явища або цінності, які ці явища пропагують – сприйняття і несприйняття цих явищ?

– Хитання, про які Ви згадуєте, свідчать про несформованість вітчизняного політичного богослов'я, а також про дещо наївне ставлення до влади та політичного життя загалом. Писання часто закликає християн практикувати «здоровий розум», тобто розвивати тверезе, критичне мислення, вчитися аналізувати усю, в тому числі і політичну реальність у світлі богословських орієнтирів. Тільки богословська зрілість в оцінці політичного життя може зберегти від перепадів між ейфорією перемоги і відчаєм зради.

– Досвід молитовних сніданків з представниками влади є новим для України. Як виглядає осмислення цього досвіду принаймні протестантами: це потрібно їм самим, чи це потрібно владі? З яким спектром оцінок такого спілкування Ви стикалися?

– А чи справді має місце осмислення практики молитовних сніданків у протестантському середовищі? Я думаю, що цей досвід наразі невідрефлексований і реалізується скоріше на прагматичних, ніж на світоглядних засадах. Зближення української влади із США, де ця традиція налічує віки і спирається на особливу парадигму державно-церковних стосунків,

відкрило двері для її перенесення в український контекст. Однак далеко не все, що є органічним і природним в одному культурному середовищі, залишається таким же в іншому. Я цілком вірю, що така платформа як молитовні сніданки сприяє налагодженню діалогу між владою та церквою, вирішенню конкретних локальних проблем державно-церковних стосунків, обопільному подоланню зашкарублених стереотипів. Всі ці обставини потрібно тільки вітати, однак при цьому не варто їх ідеалізувати і легковірно сприймати участь у спільних заходах представників влади як безперечний вияв їх щирої вірності християнським цінностям. Очевидно, що погоджуючись на спілкування у такому форматі, владні діячі і на державному, і на місцевому рівнях переслідують свої політичні інтереси, здійснення яких цілком може штовхати їх на кроки та рішення, які видаватимуться євангельському середовищу неприйнятними. Власне, щось подібне вже відбулося, коли майже одразу після Національного молитовного сніданку влада забезпечила безперешкодне проведення «Маршу рівності».

– Влада, згідно з Біблією, повинна карати зло і заохочувати добро. Чи потрібно самій владі теж знати, як оцінюють її громадяни (і зокрема, християнська спільнота) – чи вважають громадяни, що влада відповідає цим Богом встановленим критеріям?

– Церква вже сьогодні у своєму бутті переживає і втілює есхатологічну реальність Царства Божого, саме йому має належати її вірність. Коли мова йде про земні політичні режими, то жоден з них, навіть за нашими мірками найдовершеніший, не може претендувати на ту роль, яку віра церкви відводить Царству Божому. Якщо якась земна політична структура, як от гітлерівський третій рейх, починає виступати як сурогат Царства Божого, церква зобов'язана рішуче піднести свій пророчий голос і сповістити про те, що есхатологічна реальність делегітимізує будь-яких земних узурпаторів. Однак ситуація далеко не завжди є такою очевидно, як у випадку з гітлерівською Німеччиною, хоча, правду сказати, природу

гітлеризму німецька та й деякі інші християнські церкви відкрито засудили аж у повоєнні часи, якщо не брати до уваги нечисленні голоси християн на кшталт Д. Бонхеффера, які заплатили мучеництвом за відвагу бути свідками правди. Проте, як я вже казав, сурогати Царства Божого мають різні вияви. До прикладу, у 1992 р. у праці «Кінець історії і остання людина» американський філософ Ф. Фукуяма виступив з ідеєю, що західна ліберальна демократія є свого роду політичною «доброю новиною», вершиною соціокультурної еволюції людства. У поєднанні з ринковою економікою вона забезпечить розв'язання найпекучіших соціальних, політичних і міжнародних проблем. Тобто, з богословської точки зору можна говорити про досягнення людством своєї есхатологічної мети, завершення історії. Однак незабаром видатний французький філософ Ж. Дерріда розкритикував Фукуяму і його концепцію. На думку Дерріда, людство завжди має прагнути досягнення «демократичної обіцянки», але розуміти, що будь-яка досяжна форма політичного життя все ж їй ще не відповідає. Оцей реєстр постійного відстрочування реалізації ідеальної влади є більш суголосним євангельському богослов'ю, ніж неоконсервативні побудови Фукуяма. Він застерігає нас від небезпеки легковірної ідеалізації політичних режимів і нагадує про потребу їх постійної критичної оцінки у світлі есхатологічної реальності.

– Якою, на Ваш погляд, повинна бути реакція християн на різні цінності і явища, щоб це свідчило про цілісну богословську і світоглядну позицію замість хитання між схваленням і обуренням діями влади?

– Насамперед, потрібно звернути першочергову увагу на те, аби акумулювати наявні інтелектуально-богословські ресурси, побудувати безпечні платформи для перманентного внутрішньо-християнського діалогу з приводу гостро-актуальних питань, сформулювати хоча б рамкові спільні богословські підходи і вже на цій основі переходити до якихось резонансних акцій. У нас же виходить навпаки: спочатку дії, а вже після них, здебільшого через зовнішню критику, пошук якихось основ для

попередніх поспішних дій. Якщо ми актуалізуємо досвід Реформації, то мушу нагадати, що вона вибухнула не на порожньому місці, їй передував інтенсивний діалог про важливі богословські питання у колі віттенберзьких інтелектуалів, як світських, так і церковних. Наступне, високоморальні ідеали, які ми пропонуємо суспільству, мають насамперед втілюватися у церковному житті – від окремого християнина до церковних ієрархів, як у церковній, так і в позацерковній діяльності. Хочемо більше світла у суспільстві – будьмо ним. Ще один важливий фактор – необхідно концентруватися на позитивних можливостях і використанні законних засобів впливу. Замість того, аби кидати звинувачення на адресу Міністерства освіти і мобілізувати християн на підписання петицій, які нічого не вирішили, можна долучитися до складу різноманітних громадських рад та робочих груп, що розробляють підручники та навчальні програми, пропонувати власні розробки і домагатися більш збалансованої подачі навчального матеріалу. Адже у нас вже є позитивний досвід у роботі з вирішенням проблеми сирітства у країні – чимало християн долучилися до різноманітних програм з усиновлення чи опікунства. Варто цей досвід перенести і в інші сфери. До прикладу, засуджуючи різноманітні негативні процеси у сімейній царині, у той же час розробляти навчальні програми для роботи з сім'ями, створювати центри для розв'язання кризових ситуацій, засновувати консультаційні служби. До проголошень про гріховність абортів додати системну просвітницьку, консультаційну та добротинну роботу. Тобто не обмежуватися лише констатацією і засудженням проблем та звинуваченнями на адресу влади, а конкретними діями долучатися до упередження і розв'язання проблем. Для цього у нас сьогодні є всі можливості.

– Чи є загроза фундаменталізації українського пізнього протестантизму – коли бажання захистити свої природні права переростає в нетерпимість, в бажання заборонити висловлюватись всім незгідним? При цьому здається, що в повсякденному житті учасники «фундаменталістських», як дехто їх називає, акцій виглядають звичайними смиренними християнами, а не фанатиками.

Де межа між нормальною здоровою реакцією на явища, у тому числі й соціально-політичні, і перетворенням на фундаменталістів, які хотіли б залізною рукою диктувати свою волю іншим?

– Важливо, щоб усім християнським життям, у тому числі і реакцією на неприйнятні для нас явища, керували любов і повага, а не ненависть і зневага. Божа любов знайшла свій вияв у тому, що поруч з собою Він дозволив існувати чомусь іншому, відмінному від себе – матеріальному світові, людині. Зі справжньої любові, яка шанує інакшість не-себе, випливає усвідомлення цінності свободи, котра неодмінно включає в себе право на помилку. Бог з любові створив людину вільною і дав їй здатність обирати своє ставлення до Себе, до людей і інших творінь. Якщо ми мотивовані любов'ю, то попри наявність власних поглядів і переконань, не будемо намагатися когось насильно зробити подібним до себе, нав'язувати іншому свій світогляд. Писання говорить про те, що християни мають бути свідками, тобто тими, які пережили досвід причетності до божественного і були настільки захоплені радістю від присутності Бога у своєму житті, що не можуть не ділитися цим досвідом з іншими. Тут немає місця для диктату, примусу, заборон. Звернімо увагу на Христа, у присутності якого знаходили мир такі різні за життєвим досвідом і релігійним статусом люди. Їхні гріхи викликали у нього смуток, але не ненависть, Він вів людей до Царства Божого, ділився з ними тим, що переживав у Отця. Єдина категорія людей, яка викликала гнів Ісуса, це – релігійні лицеміри, що самі не йшли у Царство Боже і іншим закривали туди вхід.

– Є дві точки зору на події або закони, пов'язані з сімейними цінностями. Одні кажуть, що християни не повинні взагалі звертати увагу на те, що роблять ЛГБТ і що дозволяє їм робити влада. Головне – слідкувати за собою, адже протестуючи проти гендерної ідеології, християни нібито її тільки рекламують. Якщо свобода для всіх, то вона повинна бути і для людей нетрадиційної орієнтації. Інша точка зору – що коли ми не

звертаємо увагу на щось, що заборонене Богом, то тоді зло поширюється, воно захоплює нові території, а ми в такому випадку є співучасниками його поширення, отже, треба активно протистояти. У чому праві або не праві обидві ці точки зору? Може, є третій варіант?

– Ми не можемо бути байдужими до будь-яких проявів зла, хоча б тому, що вони роблять людей нещасними, руйнують їхні душі і долі, позбавляють повноти життя, яку передбачив для нас Бог. Християнське почуття любові і співчуття не дозволяє нам дистанціюватися від небезпечних і деструктивних суспільних тенденцій, в тому числі, і в ситуації з сімейними цінностями. Але при цьому ключовим моментом є необхідність розмежовувати власне гріховні практики і їх носіїв. Засуджуючи ті чи інші форми нетрадиційної сексуальної орієнтації, ми не можемо дозволити собі почуття зневаги, ненависті або зверхності до їх носіїв. Це було б повною моральною поразкою християнства. На жаль, так іноді і трапляється. У періоди загострень конфліктів з прибічниками ЛГБТ, як це було нещодавно, серед християн, особливо у соціальних мережах, лунали далеко не євангельські гасла. Ви запитуєте про превентивні заходи проти зла. Зло неможливо зупинити ненавистю, його можна здолати лише дієвою любов'ю, і то лише до певної міри, адже ми ще не перейшли по той бік есхатону, де проблема зла буде розв'язана остаточно. Знову ж таки, якщо перенести питання у практичну площину, то мова йде про створення і впровадження програм зі здорового морального виховання молоді і сімей, підготовку християн-консультантів, які могли б працювати у цій непростій сфері, пошуку методів ефективного свідочтва представникам ЛГБТ. Не в останню чергу потрібно вести відповідну роботу і з членами євангельських церков, щоб вони були готовими з любов'ю приймати представників ЛГБТ, як і будь-яких інших скалічених гріхом людей.

– **Ми дійсно бачили на фото з акцій проти гей-параду поряд з християнами різних конфесій ознаки присутності людей з організації С14 чи інших радикальних угруповань. Але чи**

справді це було заграванням протестантських церков з радикальними політичними силами? Адже подією цікавилися всі охочі. Самі протестанти, здається, не виступають за радикальні дії на кшталт повалення влади чи за будь-яку тоталітарну ідеологію, вони взагалі в більшості пацифісти. Що повинні були зробити протестанти в такому випадку: стати осторонь і нікого не пускати до себе в коло, або зробити заяву, що вони не співпрацюють з право-радикалами? Чи взагалі не виходити на протестні акції? Які помилки тут були: стратегічні чи тактичні?

– Я не володію достатньою інформацією, щоб давати оцінку про стратегічні чи тактичні помилки у вказаній Вами конфліктній ситуації. Мабуть над цим питанням варто провести серйозну аналітичну роботу організаторам заходу і, думаю, що певні висновки все-таки будуть зроблені. Що впадає у вічі? Недостатня попередня просвітницька та інформаційна робота, яка б чітко окреслила цілі акції та відмежувала її від запланованих заходів право-радикальних політичних сил. Потрібно зрозуміти, що навіть якщо у церков і існує спорідненість поглядів на певні соціальні проблеми з якимись політичними силами, це аж ніяк не може виступати причиною для спільних заходів, адже тоді мимоволі доведеться нести хоча б моральну відповідальність і за інші дії цих політичних сил. На моє глибоке переконання, церква має залишатися церквою, зберігати свою ідентичність і окремішність, які дають їй право на пророчий голос. Нестача богословського осмислення сфери суспільно-політичного життя, недостатня просвітницька робота всередині церков, орієнтація на швидкий і максимальний результат уможливорює некритичність у плануванні конкретних дій. Виходячи на поле політичних дій і стосунків, церква має усвідомлювати, що інші гравці, які мають набагато більший досвід і при цьому не обмежені моральними кордонами, будуть намагатися використати церковний фактор у своїх проектах.

– Можливо, представникам церков або християнських рухів частіше треба робити якісь публічні заяви, або обговорювати в

колі експертів дії, які викликають неоднозначну реакцію, щоб одні правильно розуміли інших, щоб кожен вчився відділяти «мух від котлет»?

– Ви торкнулися справді важливого питання. На жаль, у протестантському середовищі практично відсутнє відкрите обговорення більшості суспільно-значимих проблем на рівні експертів. При цьому мова йде як про внутрішньо-церковні експертні середовища, а вони існують, так і про дискусії з колом позацерковних експертів. Насправді ж, обговорення на першому рівні допомогли б ретельніше сформулювати, вивірити власну позицію, а на другому – випробувати її переконливість у дискусійному форматі та ясніше донести до суспільства.

– **Будь-які явища, що наштовхують християн на думку про необхідність протесту або якогось волевиявлення, можна розглядати як інтерес багатьох політичних сил. За сім'ю – це комусь вигідно, проти сім'ї – це теж комусь вигідно. Більш того, одна й та сама політична сила може бути зацікавлена як в тезі, так і в антитезі, щоб їх зіткнути. Але чи означає це, що за нас все вже вирішили якісь політичні сили, і треба просто спостерігати і чекати, що буде? В якому випадку чийсь корисливий інтерес повинен відштовхнути християнина від участі в публічній акції, а в якому – ні?**

– Як громадяни країни християни безумовно мають право висловлювання своєї позиції стосовно суспільно-значимих проблем, в тому числі і за допомогою протестних заходів. Важливо однак, щоб ці заходи були проактивними, а їх порядок денний формувався не політичними впливами, а був обумовлений тими пріоритетами, які визначає сама церква.

– **Протестанти героїзують таких осіб як Бонхеффер, який присвятив себе супротиву нацизму. Чи є це підґрунтям для того, щоб і в наш час протестувати проти негативних явищ, або звертатися до влади у законний спосіб? Чого може навчити нас Бонхеффер: коли коритися, а коли протестувати?**

– Мабуть, буде не зовсім коректним механічно переносити на сьогоднішній досвід Бонхеффера у його протистоянні нацизму, однак певні уроки ми все-таки можемо отримати. Хочу відзначити, що нещодавно у видавництві «Дух і літера» вийшло повне україномовне видання листів Бонхеффера із в'язниці, котрі під промовистою назвою «Спротив і покора» були видані вже після трагічної загибелі богослова (у квітні 1945 р.). З численних листів Бонхеффера, а також з його біографічних досліджень перед нами постає не тільки лютеранський богослов і пастор, а й людина високої культури і всебічного розвитку. Ця обставина дозволила Бонхефферу не обмежуватися у своїй діяльності виключно церковною сферою, а включати в поле богословського мислення найгостріші соціальні, політичні та культурні проблеми часу. Крім цього, хочу звернути увагу на принциповість Бонхеффера, його готовність йти заради збереження християнської істини на протистояння з політичними і церковними структурами. Зауважу, що відкритий конфлікт Бонхеффера з німецькою владою та його участь у змові з метою усунення Гітлера від влади розпочалися після того, як усі інші доступні йому засоби впливу були вичерпані. Тривалий час Бонхеффер був переконаним пацифістом і не розглядав можливості участі у змові проти Гітлера, однак він погодився з необхідністю такого кроку, коли стало зрозумілим, що іншого засобу зупинити війну і знищення мільйонів невинних людей, зокрема, євреїв, немає. До певної міри згода Бонхеффера на замах проти Гітлера була своєрідним актом самопожертви, готовністю заради порятунку інших вчинити навіть всупереч власним переконанням. Транспонуючи цей досвід на наш час, можемо сказати, що радикальні протестні дії християн допустимі тоді, коли всі інші законні засоби впливу на владу вичерпані. Крім цього, вони мають мотивуватися не захистом партикулярних інтересів християн, а намаганням розв'язати гострі проблеми загальнонаціонального характеру. До таких ситуацій власне можемо віднести Революцію гідності в Україні, в якій християни по-різному і в міру власних переконань, але брали участь.

– **Ми постійно чуємо констатації, що Європа стала занадто**

секулярною і майже втратила свою християнську ідентичність, або швидко втрачає. І в цьому нібито винні самі християни, які не догледіли, не доклали зусиль вчасно, повели себе пасивно. Українські християни ж, як вони самі підкреслюють, хочуть, навпаки, нагадати суспільству про християнську ідентичність, відродити її. І саме так пояснюють свою активність, в тому числі політичну. Чи такий мотив правильний? Чи відповідає він тому потенціалу, який зараз є в церквах?

– На мою думку, теза про майже повну втрату Європою своєї християнської ідентичності є не зовсім обґрунтованою. Справді, європейське суспільство ще з часів пізнього середньовіччя рухається шляхом секуляризації, або, користуючись мовою вже згаданого Д. Бонхеффера, «дорослішання». Цей складний феномен обумовлений цілим комплексом взаємопов'язаних процесів в світоглядно-інтелектуальній, соціокультурній, політико-економічній та іншій сферах, і їх аналіз вийшов би поза рамки цього інтерв'ю. Багатогранні аспекти секуляризації вже понад століття рефлексуються з найрізноманітніших наукових перспектив. Так чи інакше, але нам доводиться визнати, що світ змінився. Замість середньовічних аграрних суспільств маємо сьогодні постіндустріальну цивілізацію. Під впливом тривалої раціоналізації сучасні наукові теорії, політичні режими, економічні проекти розвиваються без звернення до трансцендентного фактору. При цьому, як доводить канадський філософ Ч. Тейлор, секуляризацію не варто розглядати, хоча це часто у нас роблять, як просте витіснення релігії з публічної сфери і занепад віри, скоріше її можна трактувати як перехід від суспільства, в якому було практично неможливим не вірити в Бога, до суспільства, в якому віра є лише однією з багатьох можливостей ставлення до трансцендентного. Іншими словами, віра в Бога перестала бути аксіоматичною, перед людьми відкриті інші альтернативні шляхи, які забезпечують їм сенс існування. На місці колишньої «тотальності» віри тепер постає віра як «вибір». Таким чином, хибним є твердження про те, що сучасний західний світ просто замінив віру невір'ям. Він не заперечує існування Бога, але поміщає його у більш широкий

контекст, відкритий для сумнівів і перегляду.

Намагання західних церков засудити чи загальмувати поступ секуляризації і емансипації мислення не привели до успіху, до речі, навіть у їх власному середовищі. Згадаймо хоча б спроби католицької церкви на початку ХХ століття засудити «католицький модернізм» чи у середині цього ж століття – «нову теологію». Другий Ватиканський Собор зрештою був змушений дослухатися до голосів опальних мислителів і хоча б частково, але врахувати їх ідеї у побудові постсоборного католицизму. Подібні процеси відбуваються і в протестантизмі. Тож західному християнству доводиться усвідомлювати, що традиційна інституційна релігійність, яка вимагає покірливого і некритичного послуху в доктринальній і етичній сферах, не відповідає запитам пост-сучасної людини, яка переживає глибокі релігійні шукання, але більше не готова звертатися зі своїми релігійними потребами до церков. Можемо сказати, що індивідуалістичне і плюралістичне західне суспільство повертає християнство до його витоків, до місіонерської ситуації перших століть історії церкви, коли християни не розраховували на політичні важелі для поширення Євангелія, а свідчили про свій досвід зустрічі і життя з Богом. Тож нам не варто поспішно перекреслювати перспективи християнства у західному суспільстві – так, традиційний «християнський світ» припинив своє існування, але релігійна мотивація, пошук священного, туга за сенсом існування зберігаються. Щоправда, виражаються вони найчастіше не у фундаменталістських формах, а у постконфесійній «вірі без приналежності», не у самодостатніх еклезіологічних структурах, що консервують звичні ієрархічні уявлення, а у відкритому і неупередженому духовному пошуку.

– Чи є шанс у українських протестантів і взагалі християн стати кращими за європейців, що «прогавили наступ секулярності», якщо досвід українського християнства інший?

– Наступ секулярності неможливо було «не прогавити», адже мова йде не про окремі суспільні тенденції, а про зміну всієї рамки ідейних і ціннісних координат західного суспільства. Масштабні

соціальні, культурні, економічні трансформації відбувалися у тісному взаємозв'язку з формуванням нового саморозуміння новочасного європейця і зупинити цю логіку поступу західного суспільства церква просто не могла. Водночас, як ми вже вказували, некоректно говорити про зникнення християнства у західному світі. Скоріше, маємо підстави констатувати перехід християнства у постконфесійну стадію. Крім цього, християнство продовжує чинити потужний, хоча й менш помітний вплив на світоглядні та етичні контури Західної Європи. Зокрема, це виявляється у спрямованій на захист прав людини соціальній політиці, гуманному ставленні до людей з особливими потребами, турботі про довкілля. Думаю, у цьому сенсі українське суспільство, попри його начебто високий рівень релігійності, має і вчитися у свого західного співрозмовника, а не лише повчати його.

– Чи може бути пророча місія церков взагалі привабливою для сучасного українського суспільства? Як при цьому не втратити розуміння того, що християни – це сіль, і не перетворити християнство на цукор, який буде говорити тільки про позитивне, а про інше – мовчати?

– Пророча місія церкви пов'язана з особливістю її самоусвідомлення. У своєму існуванні і діяльності у світі церква має як горизонтальний (спрямований на поточний момент і конкретну ситуацію), так і вертикальний (спрямований у есхатологічне майбутнє) виміри. Її обов'язок полягає у тому, аби зіставляти поточну соціальну реальність із есхатологічною реальністю і, таким чином, виступати хоча й недосконалим, але втіленням вічної Божої мети для людства. Отож, пророча місія церкви, насамперед, обумовлена її самоусвідомленням і його практичною реалізацією на всіх рівнях церковного життя. Зокрема, у праці «Християнин в суспільстві» К. Барт писав, що буття християнина у суспільному середовищі можна охарактеризувати як присутність нового серед рутини старого, істини серед оман і неправди, справедливості у морі несправедливості, духа серед грубої матеріальності, як приклад

єдності серед всезагальної розірваності. Можемо сказати, що церква провіщає і втілює настання майбутнього віку, який судить поточну реальність і кидає їй виклик. Отож, якщо церква насправді є церквою, то вона оцінює довколишню реальність у світлі Божого одкровення і есхатологічної реальності. При цьому, безумовно, цей пророчий голос може суперечити соціальним тенденціям і викликати спротив суспільства. Історія містить безліч прикладів подібних конфліктів. Важливо, однак, щоб голос церкви був обумовлений саме її вірністю власній ідентичності та любов'ю до кожної конкретної людини, а не прагненням інституційного самозбереження чи зміцнення політичного впливу.

– Лідери просімейного християнського руху, як здається, оцінюють представників правих рухів, що теж виходили на площу, виключно з позиції, «чи підтримують вони сім'ю» і чи поводять вони себе культурно під час акцій. Я не помітив, щоб хтось з християн, що брали участь в публічних акціях, вважав праві сили схожими на фашистів чи носіями тоталітарних ідеологій. Дехто каже, що це гарні люди, бо вони гинуть за Україну на фронті. Але в той же час нам відомі й гучні скандали з цими рухами. Чи можна сказати, що українці, і зокрема протестанти, не обізнані щодо справжньої ідеології правих рухів? Які є підстави вважати, що той чи інший рух пропагує саме тоталітарну ідеологію, несумісну з християнством?

– Будь-яка тоталітарна ідеологія несумісна з християнством, адже замість панування Бога і Його Царства вона висуває якусь іншу тотальність – класову, расову чи національну, тим самим узурпуючи місце Христа. Нагадаю, що після приходу до влади у Німеччині А. Гітлера синод Сповідницької церкви у 1934 р. прийняв Барменську декларацію, спрямовану проти пронацистського руху «німецьких християн», які пропагували «дух німецького героїчного благочестя» та проводили паралелі між Христом і «спасителем» Німеччини А. Гітлером. Політичні кола Німеччини намагалися використати християнство у своїх цілях і значною мірою їм це вдалося. Отож, у шести статтях

декларації богослови Сповідницької церкви нагадували про те, що для християн не може бути іншого Господа, крім Ісуса Христа, під керівництвом якого перебувають усі сфери життя, включаючи й політику. Також синод наголошував, що церква не має жодного права коригувати зміст своєї проповіді у залежності від суспільно-політичної та ідеологічної ситуації. Життя церкви не має керуватися державою, водночас і сама церква не повинна брати на себе не властивих їй владних функцій. Місія церкви і все її буття не може бути підпорядковане жодним іншим цілям, крім тих, які встановив для неї Ісус Христос, втілене Слово Боже. Якщо транспонувати трагічний досвід минулого століття на сьогоденні реалії, то напрошуються цікаві висновки. Одним із визначальних мотивів приходу до влади у Німеччині нацистських сил була декларована ними боротьба з комуністичною експансією. Загроза з боку комунізму була реальною, однак вона так вміло підігрівалася нацистами, що багато західних політичних і церковних діячів були готові заплющити очі на відверто антилюдські, расистські та антисемітські ідеї А. Гітлера чи А. Розенберга, аби тільки не допустити до Європи «червоної чуми». Така політика зрештою дозволила Гітлеру зміцнитися і розв'язати Другу світову війну, яка принесла незчисленні страждання мільйонам людей і зумовила кризу повоєнного християнства. Як бачимо, церква піддалася політичним маніпуляціям і це мало жакливі наслідки. У пошуку союзника для боротьби з комунізмом вона виявила трагічну неперебірливість і недалекоглядність. За допомогою цього історичного екскурсу я не намагаюся провести якусь паралель з сучасністю, лише хочу сказати, що ми не можемо не звертати уваги на нехристиянські, неєвангельські пункти програми і гасла певних політичних сил лише тому, що ці сили підтримують наші переконання про традиційну сім'ю. Нам потрібно зберігати вірність власній богословській позиції і у своїй публічній діяльності спиратися на свідцтво Божественного одкровення та імператив любові, не розраховуючи на підтримку політичних сил.

Бесіду вів Гнат Меренков
Джерело: risu.org.ua

